

**КНИГА ЕСТЕР І ПУРІМ
(МЕГИЛЛАТ ЕСТЕР У ЗІБРАННІ МУЗЕЮ ІСТОРИЧНИХ
КОШТОВНОСТЕЙ УКРАЇНИ)**

Пурім - єврейське свято річного циклу. Євреї відзначають його навесні в березні 14, 15 Адара за єврейським календарем.

Свято Пурім встановлено на відзнаку події, про яку йде мова в біблійній книзі Естер (Ест. 9: 20-32) про чудесне спасіння євреїв Персії від загибелі.

Покірний Мардохей, вірний визнавець Мойсеєвого закону, не хотів схилити голову перед Аманом, першим урядовцем царя Ксеркса, і це розлютило гордого Амана. Тож він подав цареві справу так, мовляв євреї, зберігаючи притаманні їм закони, становлять небезпечну меншину в його володіннях. Тим йому пощастило вистаратися про царську ухвалу, яка веліла одного дня вигубити всіх євреїв, розпорошених по 127 провінціях перської імперії. Однак, завдяки цариці Естері, племінниці Мардохеєвій, справа обернулася проти Амана: його повішено на тій самій шибениці, яку він був приготував Мардохеєві; богобоязний же Мардохей посів місце Амана у Ксерськовому царстві.

У чотирнадцятий день місяця Адар євреї влаштували свято на теренах усієї Перської імперії та назвали цей день "Пурім", від слова "пур" - жереб, який кидав Аман, шукаючи день для винищення євреїв (Ест.3:7).

"Усім відомо, що хотів зробити з нами Аман і чим він закінчив. Тому ми повинні згадувати про це чудо кожен рік і радіти в ці дні" Крім того, наказала мудрецам Естер, включити розповідь про ці події в Священне Писання.

Записали мудреці все, що трапилося, на пергаментному звитку, давши назву йому "Мегиллат Естер" - Звиток Естер.

"Человек обязан читать Мегиллу в 14 день адара" (Талмуд, трактат "Мегилла").

Головна частина святкування - публічне читання Книги Естер.

Традиції Пуріма

1. Обов'язкове читання Книги Естер.
2. Подарунки бідним. Допомогати бідним - обов'язок кожного, але в Пурім цьому приділяється особлива увага.
3. Посилання друзям і родичам смачних страв, як знак любові і дружби.
4. Влаштувати родинну веселу трапезу на честь свята, карнавал (пурім-шпиль).
5. Головна ідея:

У житті єврейського народу були епохи, коли дії Господа були відкриті для розуміння, але є часи, коли на перший погляд його діяльність не відчувається, не бачиться і спасіння проходить через політичні фактори.

Атрибути: Мегиллат Естер, блюда або тарілки, на яких відсилали дари, брязкальця, тріскачки, які іноді комбінуються зі звитком.

Більшість єврейських родин мала книгу Естер. За традицією родина нареченої дарувала нареченому в день весілля Мегиллат Естер. Ці книги розкішно ілюміновані або ілюстровані малюнками, які не додержувались будь-яких правил і були в якійсь мірі вільні у виборі композиції. У декорі панує певна свобода форм і уявлень. Це, мабуть, тому, що ця книга не вважається священною, в ній жодного разу не згадується ім'я Бога і навіть немає жодного звернення до нього.

Більшість звитків, які сьогодні зберігаються в музейних та приватних колекціях, датуються XVIII або XIX століттям. Найдавніший, відомий сьогодні звиток, належить відомому знавцю іудаїки, досліднику, колекціонеру пану Уільяму Гроссу, і датується XVII ст. Так ось, багато з них чудово написані на пергаменті, якщо вони походять з території Європи, або на темній шкірі, якщо вони писані на Близькому Сході, або на папері, якщо відносяться до другої половини XIX - XX ст.

Мегиллу зберігали в декорованому футлярі, який звичайно мав циліндричну форму. Звиток кріпили на рухомий стрижень, який розміщувався всередині футляра. Кінець пергаменту кріпився на стрижень, а початок до тоненької пластинки, яка прилягала до тулубу футляра. Футляри звичайно виготовляли з металу, слонової кістки, іноді з дерева або інших матеріалів, іноді комбінували. Як

правило, футляри пишно декоровані рослинним та геометричним орнаментом.

Фігурні композиції на футлярах зображували не часто, яле якщо їх робили, то вони завжди відображали події з Книги Естер.

В зібранні МІКУ маємо звитки Естер у срібних футлярах. Один з них (ДМ-7405) датується кінцем XVIII - поч. XIX ст. і зроблений на теренах сучасної України. Написаний на пергаменті чорнилами коричневого кольору (можливо, дубові). На поч. XIX ст. відомо, що застосовували хімічні чорнила. Срібний золочений частково футляр циліндричної форми, декорований прорізним карбованим зображенням вази, з якої виходить стилізоване "Древо життя", птахами, квітами дзвіночків, плетінкою, листям. Початок пергаменту кріпиться на срібну пластинку з написом "Цей звиток належить нареченому Абрахаму Ш[еме]ну". Має лише клеймо якості срібла 84, що зустрічається в декількох місцях.

На початку XIX ст. був зроблений срібний золочений футляр, який теж походить з території сучасної України (ДМ-7404) з гладенькою поверхнею, з класичними рослинними смугами.

В колекції МІКУ маємо також Мегиллат Естер, зроблений у відомій школі "Бецалель", яка була заснована Борисом Шацом у 1906 р. в Єрусалимі. Цей звиток має витончений сканий ажурний циліндричний футляр з візерунком зі стебел, квітів, з восьмипелюстковою короною вгорі, з написом на срібній пластинці, до якої кріпиться початок пергаменту, "Бецалель-Єрусалим", що свідчить про те, що виготовлений він був у першій чверті XX ст. у відомій Школі мистецтв та ремесел Бецалель, яку було названо на честь біблійного майстра Бецалея (Вихід 31:1-11; 36-39).

З відомих сьогодні Мегиллат Естер в Україні унікальним є звиток, який належав хоральній синагозі Бродського в Києві. Синагогу, за архівними свідченнями, було закрито в середині 20-х років і передано клубу єврейських робітників. Майно синагоги музейного значення було передано до Комісії по вилученню церковних цінностей.

Книга Естер у срібному золоченому футлярі. На тулубі композиційне зображення - Мордехай на коні та Гаман, який його веде. На Гамані - європейське плаття - камзол

(франц. - сорочка -шеміза -шміз франц.). У Росії був у моді за Петра I, у 60-80-х рр. використовувався і як жіночий костюм. Залишався у моді до поч. ХІХст., після імператора Павла I (1796-1801) був не в моді: з'явилися жилети. У ХVІІІ ст. у Росії в моді були парики з буклями і пудрені зачіски. Аналогічна зачіска і у Гамана. Відносно текста, він написаний чорнилами коричневого кольору (дубовими або горіховими) на пергаменті у кінці ХVІІІ ст., вірогідно, кабалістом, тому що ім'я бога у тексті виділено тетраграмотоном (у вигляді чотирьох літер). Можливо, що ця книга Естер була подарована пану вчителю і наставнику Цві Гіршу з Ременево (Поділля), відомому хасидському цадику першої половини ХІХ ст. Характерним для того часу, кінець ХVІІІ перша половина ХІХ ст., було зображувати людину, якій робили подарунок, на самому подарунку. Можливо, що зображення Мордехая нагадує портрет Цві Гірша. Цві Гірш - подвійне позначення оленя - цві (ідиш - олень), гірш (іврит - олень). Можливо, цим пояснюється наявність скульптурної фігурки оленя на замку. Імовірно, це був подарунок АДМОР (аббревіатура слів: наш пан, наш вчитель, наш наставник) Цві Гіршу з Ременево. Ще в 1928 р. вказано на унікальність цієї мегили не тільки в Україні, а й в СРСР в листуванні між Всеукраїнським музеєм єврейської культури ім. Менделе Мойхер Сфоріма, Всеукраїнським музейним містечком (Києво-Печерський історико-культурний заповідник) і Музейною секцією Наукового комісаріату освіти України. Зараз цей Мегиллат Естер (КПЛ-КН - 2236) експонується на виставці в Києво-Печерському історико-культурному заповіднику.

Отже, сьогодні відомо дуже багато Мегиллат Естер, різних за стилем декорування, композиційною побудовою, матеріалом виготовлення, манерою і стилем письма. Починаючи з ілюмінованих звитків ХVІІ століття, виготовлених художниками Шломо Італія та Франческо Грізелліні, які працювали у ХVІІ ст. в Голландії та Італії, а також книги Естер, що писані в Німеччині невідомими майстрами, продовжуючи зразками Східної Європи, Польщі, а також звитками, футляри яких робили у Відні, зокрема віденські срібні футляри мають дуже стримане орнаментування з елегантними лініями початку ХІХ ст. Закінчуючи сучасними зразками, які виготовляють в Єрусалимі та в США.

Але особливе місце посідають Мегиллат, що походять з теренів сучасної України. Відомо, що зразки Мегиллат Естер, що походять з України, дуже високо оцінюються фахівцями, більш за все з сюжетними композиціями. Мегиллат Естер XVIII-XIX ст. з України (Волинь, Поділля, Галичина) з рослинними та зооморфними зображеннями взагалі є великою рідкістю. Сьогодні, як правило, Книга Естер читається за звичайним текстом, виданим у вигляді книги. І лише синагогам і общинам потрапляють, проте дуже рідко, подібні речі як подарунки.

Відомо багато зразків Книг Естер, що походять з Італії, Німеччини, Голандії, Турції, Марокко, Австро-Угорщини. Значно менше відомо зразків, які виготовлені у Польщі. І взагалі раритетом є Мегиллат Естер, що походять з території сучасної України. Безумовно, унікальним є Мегиллат Естер XVIII ст. з синагоги Бродського в Києві. Ці Мегиллат та футляри являють собою прекрасні зразки декоративно-ужиткового мистецтва України XVIII-XIX ст. з незвичайним за композиційним та іконографічним рішенням для іудаїки.

М.С. СТРИЛЕЦЬ

Національний музей історії України

ЛЕБЕДИНСЬКИЙ МОНЕТНО-РЕЧОВИЙ СКАРБ - СЕНСАЦІЙНА ЗНАХІДКА 1996 РОКУ

Наприкінці квітня 1996 року засоби масової інформації широко повідомляли про цікаву знахідку на старому цвинтарі в м.Лебедині Сумської області. Природно, що це повідомлення не залишилось поза увагою музейних працівників.

З вуст людей, причетних до скарбу, постала картина обставин знахідки, які мали загалом традиційний характер. В цьому я мала змогу переконатись під час поїздки до Лебедина, де детально оглянула місце знахідки. В око впала така картина: на незначній відстані 5-7 метрів у вершині уявного трикутника: головна алея цвинтаря - стара липа - хрест-надгробок були сховані цінності.

Найголовнішим орієнтиром для власника цінностей в названому трикутнику був хрест-надгробок з прикметною